

I

ΓΙΑΤΙ ΕΓΙΝΑ ΨΥΧΙΑΤΡΟΣ

Την εποχή που διηύθυνα ένα τμήμα για παιδιά βαριά καθυστερημένα, – «το κατακάθι της ανθρωπότητας», όπως έλεγαν ακόμη κάποιοι – ένας φοιτητής της ιατρικής ήρθε να με βρει για να μου ζητήσει μια θέση εσωτερικού βοηθού. Του έδειξα το τμήμα το οποίο θεωρούνταν πρότυπο εκείνη την εποχή, είδε όλα αυτά τα ταλαιπωρημένα παιδιά και ενώ επιστρέφαμε μου είπε: «Ξέρεις, Tom, στα αλήθεια ούτε για μια στιγμή δεν θα μπορούσα να φανταστώ να ήμουν ψυχίατρος σε ένα τέτοιο μέρος». Δίστασε και μετά μου έθεσε το ερώτημα: «Γιατί κάποιος σαν εσένα δουλεύει με αυτά τα παιδιά;» Τον έστειλα από εκεί που ήρθε με άγριο τρόπο. Αυτή η ερώτηση όπως και χίλιες άλλες ήταν εκείνη την εποχή απαγορευμένη, κανείς δεν είχε το δικαίωμα να εισχωρήσει σε αυτήν τη μαύρη και οδυνηρή ζώνη του παρελθόντος μου. Εξάλλου μόλις και με το ζόρι είχα μπορέσει και εγώ να διατυπώσω την απάντηση για εμένα τον ίδιο.

Αν κάποιος αντίθετα είχε την ιδέα να με ρωτήσει γιατί δουλεύω με τους εφήβους θα είχα μπορέσει να του απαντήσω με καλύτερη διάθεση και πολύ πιο απλά: «Είναι επειδή τους αγαπώ». Ούτε σε αυτήν την περίπτωση υπήρχε θέμα να πω στους άλλους, ούτε σε μένα, μιαν αλήθεια την οποία μου πήρε χρόνια να μπορέσω να την αντιμετωπίσω κατάφατσα: *δουλεύω με τους εφήβους γιατί μου κλέψανε τη δική μου εφηβεία.* Η έκφραση αυτή μπορεί να ακουστεί υπερβολική, έχουμε πάντα μια εφηβεία σίγουρα... Ας πούμε ότι η δική μου ανάμεσα στους κόκκινους

τοιχούς του γκέτο της Βαρσοβίας και τα συρματοπλέγματα του Bergen-Belsen δεν ήταν τελείως φυσιολογική: μόλις ένωσα το τέλος της παιδικής μου ηλικίας οι βομβαρδισμοί άρχισαν πάνω από την πόλη μου, μόλις ήθελα να φιλήσω ένα κορίτσι οι Ναζί έμπαιναν στο δρόμο και έπρεπε να φύγει κανείς τρέχοντας...

Αλλά η κλοπή πήγαινε ακόμη πιο μακριά, αυτό το κατάλαβα πολύ αργότερα. Σε μια εφηβεία την οποία αποκαλούμε φυσιολογική οι νέοι εξεγείρονται ενάντια στους γονείς τους. Στη συνέχεια χωνεύουν την εξέγερσή τους για να αυτονομηθούν και να γίνουν μεγάλα αγόρια ή μεγάλα κορίτσια. Όμως εμένα μου είχαν κλέψει ακόμη και αυτή την «κρίση εφηβείας», γιατί τη μέρα που ξεκίνησα την εξέγερσή μου οι γονείς μου δολοφονήθηκαν και έμεινα εκεί με την ενοχή μου στην πλάτη και για τριάντα χρόνια με απαίσια όνειρα, όπου ο αγαπημένος μου πατέρας επανερχόταν στον ύπνο μου τακτικά για να με σκοτώσει.

Αν θέλησα να ασχοληθώ με εφήβους δεν ήταν για να δω πώς διαδραματιζόταν μια συνηθισμένη εφηβεία: ήταν για να προσπαθήσω να θεραπευτώ, για να δώσω στους εφήβους οι οποίοι δεν κατόρθωναν να τα βγάλουν πέρα με την εφηβική τους κρίση, τη βοήθεια που θα είχα εγώ ανάγκη και την οποία κανένας δεν μου έδωσε. Αλλά να ένα πρώτο ψέμα. Πράγματι κάποιος με βοήθησε και είναι η στιγμή να διηγηθώ πώς. Αυτό θα εξηγήσει γιατί έγινα ψυχίατρος.

Το 1942 έκανα δυο απόπειρες αυτοκτονίας, μια μικρή απόπειρα «της πλάκας» και μια πολύ σοβαρή από την οποία γλύτωσα σαν από θαύμα. Η μικρή ήταν απλώς μερικές ξυραφίες στις φλέβες (από τις οποίες διατηρώ ακόμη κάποιες διακριτικές ουλές). Συνέβη σε ένα μεγάλο μπάνιο στο πολύ ωραίο μας διαμέρισμα της οδού Leszno. Άνοιξα το κρύο νερό πάνω στο τραύμα, ενώ έπρεπε να ανοίξω το ζεστό νερό έτσι ώστε να τρέξει πολύ αίμα: οι γονείς μου έφασαν γρήγορα. Μου έβγαλαν τις φωνές, μου έβαλαν κάποιους επιδέσμους: η αυτοκτονία έληξε.

Η αιτία αυτής της πρώτης απόπειρας αυτοκτονίας ήταν ένα ανυπόφορο αίσθημα ενοχής. Ήμουν εκείνη την εποχή ερωτευμένος με ένα νεαρό κορίτσι που το έλεγαν Nelly. Μια μέρα γύρω στις 15 Αυγούστου

του 1942, δηλαδή όταν ήμασταν τελείως μέσα στην Κόλαση, όταν συνέβαινε η μαζική εξολόθρευση στο κέντρο της Βαρσοβίας, –έξι χιλιάδες δολοφονίες τη μέρα–, βγήκα με τη Danouta, τη μεγάλη της φίλη με την οποία ήμουν λίγο φιλαράκος. Περπατούσαμε στο δρόμο και τότε άρχισε αυτό που στα πολωνικά ονομάζαμε η *akcja*, «η δράση», ένας ευφημισμός που σηματοδοτούσε την αρχική φάση των μαζικών δολοφονιών. Αντίθετα από αυτό που συνέβαινε στη δυτική Ρωσία, δεν δολοφονούσαν τους ανθρώπους επί τόπου στη Βαρσοβία: τους μετέφεραν στην Umschlagplatz, δηλαδή στην πλατεία που ονομαζόταν πλατεία των μετεπιβίβάσεων. Εκεί τους στριμώχνανε μέσα σε βαγόνια και η δολοφονία λάμβανε χώρα εικοσιτέσσερις ώρες αργότερα, στην Treblinka ή στο Majdanek μέσα σε θαλάμους αερίων. Να λοιπόν οι Ουκρανοί, οι Λετονοί, τα σκυλιά, οι Ες-Ες, οι εβραίοι αστυνομικοί και να και το πλήθος των ανθρώπων που τρέπεται σε φυγή· οι δρόμοι που έσφυζαν από ζωή ξαφνικά άδειαζαν και από εδώ και από εκεί ακούγαμε κάποιους πυροβολισμούς. Πάνω λοιπόν τη Danouta από το χέρι, την τραβώ και τρεπόμαστε σε φυγή μαζί. Και μετά κάποια στιγμή την οποία έχω ξεχάσει –και εδώ είναι η δύναμη της απόθησης– χάνω το χέρι της, την χάνω από τα μάτια μου. Εγώ που ήμουν ήδη ένας μεγάλος ειδήμων της φυγής –και για αυτό το λόγο είμαι πάντα ακόμα ζωντανός– περνάω την πύλη ενός άγνωστου σπιτιού, ανεβαίνω από τη σκάλα υπηρεσίας και περνώντας από μια σοφίτα βρίσκομαι στο αγαπημένο μου καταφύγιο στη σκεπή. Οι Γερμανοί δεν ανέβαιναν ποτέ, φοβόντουσαν πάρα πολύ. Εκεί λοιπόν ένιωθα σε ασφάλεια και από εκεί μπορούσα να κοιτάξω την Κόλαση: αυτό δηλαδή που συνέβαινε μέσα στο δρόμο.

Μόλις τελείωσε το κυνηγητό, κατέβηκα από τη σκεπή και γύρισα στο σπίτι και αναρωτήθηκα που βρισκόταν η Danouta. Επειδή είχα σχέσεις και επιπλέον δυο μέλη της οικογένειάς μου ανήκαν στην εβραϊκή αστυνομία, προσπάθησα να μάθω αν μπορούσαμε ακόμη να την βγάλουμε από την Umschlagplatz. Ήταν αδύνατο.

Έπρεπε λοιπόν να πω στη Nelly ότι την είχα εγκαταλείψει, ότι δεν την είχα υπερασπιστεί, ότι είχα αφήσει να πεθάνει η καλύτερή της φίλη

η Danouta. Ήταν πάρα πολύ για να το αντέξω, δεν μπορούσα να ομολογήσω τη δειλία μου και μην ξέροντας πια τι να κάνω δεν έβρισκα άλλη λύση για να βγω από το αδιέξοδο παρά το να σκοτωθώ. Αυτή είναι η αιτία αυτής της μικρής μου αυτοκτονίας. Τελικά οι γονείς μου κάλεσαν την Nelly. Δεν ήταν θυμωμένη μαζί μου. Για ποιο λόγο; Γιατί κανείς δεν μπορούσε να τα καταφέρει ενάντια στο αδύνατο;

Η δεύτερη απόπειρα αυτοκτονίας μου, πολύ πιο σοβαρή, είχε αντίθετα λόγους πολύ πιο επιπόλαιους. Δεν συνέβη στο διαμέρισμά μας αλλά σε ένα μικρό διαμερισματάκι προλεταρίων. Συνέβη μερικούς μήνες αργότερα το Δεκέμβριο του 1942. Το γκέτο είχε γίνει πάρα πολύ μικρό, είχε συρρικνωθεί, είχε μαραζώσει από τους τετρακόσιους χιλιάδες κατοίκους του Αυγούστου δεν έμειναν παρά πενήντα, ίσως σαράντα χιλιάδες άτομα. Αυτοί εδώ ίσως είναι που θα εξεγερθούν στην περίφημη εξέγερση του γκέτο, αλλά δεν φτάσαμε ακόμη εκεί.

Ο «λόγος» αυτής της δεύτερης αυτοκτονίας ήταν... μια αποτυχημένη κλοπή από μικρά ηλεκτρικά κουταλάκια¹, είναι μια ιστορία που για πολύ καιρό με κατέτρεχε (ένας ψυχαναλυτής θα έλεγε ίσως ότι μου χρησίμευσε για να ξεχάσω άλλες αναμνήσεις ανυπόφορες, γιατί πραγματικά το να πεθάνει κανείς για μικρά κουταλάκια στο γκέτο της Βαρσοβίας ήταν στ' αλήθεια κατόρθωμα). Επρόκειτο για μένα πράγματι για ένα σημαντικό σημείο: ήταν το σημάδι της οριστικής μη αξίας μου, της ανικανότητάς μου να αντιμετωπίζω τη ζωή στο γκέτο και πολύ απλά και την ίδια τη ζωή, όταν όλα για μας είχαν γυρίσει ανάποδα, δηλαδή μετά τη «μεγάλη Δράση»².

Ίσως να αξίζει τον κόπο να διηγηθώ όλα αυτά τα πράγματα με λίγο περισσότερες λεπτομέρειες και να αναδυθεί με τον τρόπο αυτό μια περίοδος την οποία λίγοι άνθρωποι θυμούνται και υπάρχουν πολλοί λόγοι για αυτό.

Στις 22 Ιουλίου 1942 χάσαμε το σπίτι μας και συγχρόνως την ίδια εποχή την ιδιότητά μας του «αστού» την οποία είχαμε κατορθώσει να διαφυλάξουμε μέχρι τότε. Εκείνη τη στιγμή όλα έγιναν «ο καθένας ας

τα βγάλει πέρα μόνος του». Για μερικές μέρες κοιμήθηκα όπου να 'ναι: στο δρόμο, στις σοφίτες. Ευτυχώς έκανε πολύ ζέστη. Θυμάμαι ακόμη τον ουρανό με τα άστρα, καταπληκτικό. Θυμάμαι επίσης ένα βράδυ που πέρασα ξαγρυπνώντας τη μητέρα της Nelly, η οποία είχε αυτοκτονήσει με κυάνιο, και ένα άλλο βράδυ ακόμη που έγινα τύφλα στο μεθύσι σε ένα σπίτι όπου μόλις είχαν εξοντώσει τους κατοίκους του...

Στη συνέχεια μετακομίσαμε σε ένα ετοιμόρροπο σπίτι του οποίου οι κάτοικοι, οι οποίοι είχαν δολοφονηθεί, ήταν χωρίς καμία αμφιβολία πάρα πολύ φτωχοί. Βρισκόταν στο βόρειο άκρο του γκέτο κοντά στο σημείο όπου οι γονείς μου είχαν βρει δουλειά, σε ένα εργοστάσιο το οποίο ονομαζόταν Transavia.

Είναι καλό να γνωρίζει κανείς ότι από τον Σεπτέμβριο του 1942 η εργασία ήταν υποχρεωτική για κάθε κάτοικο ηλικίας από 14 μέχρι 60 ετών· το γκέτο είχε διαιρεθεί σε 5 ή 6 μεγάλα εργαστήρια. Αυτοί που δεν δούλευαν δεν είχαν πια καμία νομική ύπαρξη. Τους αποκαλούσαμε «αγρίους»: δεν είχαν ούτε κουπόνια διατροφής, ούτε τη σούπα που δικαιούνταν κανείς κατά τη διάρκεια της εργασίας. Αυτή λοιπόν ήταν η περίπτωση μου: έμενα στους γονείς μου, κοιμόμασταν τρία άτομα μαζί στο ίδιο δωμάτιο και μοιράζονταν μαζί μου αυτό το οποίο δικαιούνταν χάρη στα κουπόνια ή αυτό το οποίο αγόραζαν στη μαύρη αγορά. Δεν έφερα στο σπίτι ούτε λεφτά, ούτε τροφή, ήμουν λοιπόν ένας «άγριος», ένα «παράσιτο» και θεωρητικά όλα τα «παράσιτα» έφευγαν ανατολικά για τα στρατόπεδα... Αυτή ήταν η ιδεολογία των Ναζί: αυτός που δεν δουλεύει πρέπει να πεθάνει και η ιδεολογία αυτή ήταν τόσο ισχυρή που «πότηξε» πάνω στην οικογένειά μου και πάνω σε εμένα. Μέχρι τον Ιούλιο του 1942 δεν είχα τύψεις γιατί σπούδαζα, δούλευα για το μέλλον και οι γονείς μου είχαν ακόμη αρκετά λεφτά για να με θρέψουν, δεν με κατηγορούσε κανείς ότι δεν κέρδιζα λεφτά.

Από την έναρξη της πρώτης Δράσης στις 22 Ιουλίου του 1942 δεν υπήρχε πια ούτε σχολείο, ούτε πανεπιστήμιο, ούτε εκπαίδευση. Αρχικά ασχολήθηκα με το πώς θα επιβιώσω, πώς δεν θα με τσακώσουν στην πρώτη έφοδο που τελείωσε το Σεπτέμβριο, αλλά από εκεί και πέρα δεν

έκανα απολύτως τίποτα. Διάβαζα σε μια γωνιά ό,τι έπεφτε στα χέρια μου. Δεν τα ανεχόμουν πολύ καλά όλα αυτά και για αυτό το λόγο συνεχώς μου έκαναν παρατηρήσεις. Οι κατηγορίες ήταν συνεχείς: όχι μόνο ήμουν ένας τεμπέλης αλλά μπερδευόμουν με πράγματα που δεν με αφορούσαν λέγοντας ότι έπρεπε να φύγουμε από το γκέτο. Και αυτό ο πατέρας μου δεν το είχε δεχτεί για τίποτα στον κόσμο, για ηθικούς λόγους: δεν ήθελε ούτε να εγκαταλείψει τους άλλους Εβραίους στην τύχη τους, ούτε να θέσει σε θανάσιμο κίνδυνο τους Πολωνούς φίλους του οι οποίοι μας παρακαλούσαν συνεχώς να πάμε να τους βρούμε, χωρίς να φοβούνται μια καταγγελία που δυστυχώς ήταν κάτι τόσο συνηθισμένο εκείνη την εποχή.

Δεν μπήκα στην Αντίσταση. Πρέπει να πω ότι ήμουν ακόμη πάρα πολύ δεμένος στην αστική μου οικογένεια για την οποία η υπακοή στο νόμο αποτελούσε μια ανώτατη αρετή. Βρισκόμασταν στον Οκτώβριο του 1942: δεν είμαι ακόμη δεκαεφτά χρονών και δεν είμαι ακόμη πολύ ώριμος. Έξι μήνες πιο πριν είχα παρόλα αυτά συναντήσει ένα αγόρι δεκαοχτώ χρονών που μου είχε δώσει προκηρύξεις να μοιράσω, πράγμα το οποίο είχα κάνει. Μου είχε αφήσει τη διεύθυνσή του, αλλά δεν τον αναζήτησα ξανά. Τον ζήλευα, αλλά δεν μπορούσα να με φανταστώ ανάμεσα στους αντιστασιακούς. Δεν ήταν ο κίνδυνος που με συγκρατούσε, έκανα πολλά άλλα πράγματα επικίνδυνα και λίγο χαζά: ήταν, θυμάμαι, η πολύ οδυνηρή σκέψη ότι δεν άξιζα να μπω μέσα σε ένα δίκτυο όπου θα με έβρισκαν πολύ μαλθακό, πολύ διανοούμενο, πολύ πολυλογά... Ήταν ένα αίσθημα ανικανότητας να ζήσω σε μια εποχή όπου αυτό που θα έπρεπε να κάνει κανείς ήταν να είναι καταφεροτής, κλέφτης και να χειρίζεται το μυθράλιο και όχι μια εποχή των αξιών που μου είχαν εμφυσήσει. Αυτό το αίσθημα συνδεόταν με τις αυτοκτονικές μου σκέψεις, αλλά αυτές έμεναν ακόμη κατά το μάλλον ή ήττον λανθάνουσες.

Τον Νοέμβριο και τον Δεκέμβριο οι ταπεινώσεις, οι εξευτελισμοί και οι καταστροφικές εμπειρίες πραγματικά συσσωρεύτηκαν: πρώτα

στο στρατόπεδο της Okencie, μετά σε μια ομάδα αιχμαλώτων (ένα commando) που συνέλλεγε τα έπιπλα και τα εγκαταλειμμένα αντικείμενα μέσα στα σπίτια των νεκρών.

Πράγματι για να δείξω ότι δεν ήμουν παράσιτο, άρχισα να ψάχνω δουλειά και βρήκα στο αεροδρόμιο της Okencie μερικά χιλιόμετρα από τη Βαρσοβία. Εκεί, Εβραίοι στοιβαγμένοι σε ένα στρατόπεδο, αλλά επίσης Πολωνοί που ήταν ελεύθεροι να γυρίσουν σπίτι τους το απόγευμα, επισκεύαζαν τα αεροπλάνα τα οποία είχαν καταστραφεί στο Ανατολικό Μέτωπο. Πράγματι με δεδομένη την παθολογική μου αδεξιότητα, την ελάχιστη όρεξη που είχα για την χειρωνακτική εργασία και την απουσία κάθε επιθυμίας να επισκευάσω αεροπλάνα και να επιδιορθώσω τα λάθη μου, το μόνο που έκανα ήταν σαμποτάζ και αυτό κατέληγε στο να μου βάζουν τις φωνές χωρίς σταματημό. Δεχόμουν επίσης μερικά χτυπήματα αλλά όχι τίποτα το ιδιαίτερα σοβαρό, η γερμανική μου προφορά η οποία ήταν άπογη πάντα με έσωζε. Μόλις μπορούσα απήγγειλα ποιήματα του Γκαίτε· έτσι θα μπορούσαν να με είχαν αφήσει να σαμποτάρω ότι θα ήθελα. Δεν ήταν η απόλυτη φρίκη, αλλά παρόλα αυτά η ζωή δεν ήταν εύκολη και επιπλέον υπήρχε η ντροπή να βρίσκει κανείς πολύ σκληρή μια εργασία στην οποία άλλοι, κυρίως οι εργάτες, έδειχναν ιδιαίτερη αντοχή. Ίσως για αυτό το λόγο, και είναι απαίσιο να το πω αυτό, μου είναι δύσκολο να διακρίνω αυτό που συνδεόταν σε αυτό το στρατόπεδο εργασίας με την κακομεταχείριση που οφειλόταν στον πόλεμο –και στο γεγονός ότι ήμουν Εβραίος– και σε αυτό που οφειλόταν πολύ απλά στην αδυναμία μου να προσαρμοστώ σε μια ζωή προλεταρίου. Αλλά ήμουν παρόλα αυτά ένας προλετάριος τον οποίο εκμεταλλεύονταν πάρα πολύ: δουλεύαμε εξήμιση μέρες –δεν έμενε λοιπόν παρά μόνο η Κυριακή το απόγευμα για να πλύνει κανείς τα ρούχα του και να ετοιμάσει το φαγητό της εβδομάδας- και περίπου δώδεκα ώρες τη μέρα με μια ανεπαρκή σούπα για τροφή. Επειδή δεν πληρωνόμασταν και δεν είχαμε το δικαίωμα να γυρίσουμε σπίτια μας ήταν μια κατάσταση πολύ κοντά στη σκλαβιά... Αλλά δεν έχω καμιά ανάμνηση να

έχουν σκοτώσει ή έστω να έχουν κακομεταχειριστεί έναν Εβραίο μέσα σε αυτό το στρατόπεδο.

Μετά από κάποιο διάστημα ίσως λόγω του Γκαίτε με βάλανε σε μια θέση «χαβαλέ»: ένα μικρό εργαστήριο όπου έπρεπε να βιδώνει, να ξεβιδώνει και να πραγματοποιεί κανείς καμιά εικοσαριά συνδέσεις για να πάρει προς μια αντλία. Εκεί η αδεξιότητά μου άγγιξε τον ηρωισμό: σαμποτάριζα όσο μπορούσα. Τότε σαν τιμωρία μου δώσανε καρπαζιές και με έβαλαν να κουβαλάω τούβλα χωρίς σταματημό από ένα σημείο σε ένα άλλο και να πλένω πελώριες τουαλέτες, πράγμα το οποίο για μένα, τον Stasio Tomkiewicz, ο οποίος είχε μεγαλώσει με την ιδέα ότι δεν θα δούλευε ποτέ χειρονακτικά ήταν μια τρομερή ταπείνωση (δεν ήξερα εκείνη την εποχή ότι στο γαλλικό δημοκρατικό στρατό το καψόνι με τις «καλλιόπες» ήταν απαραίτητο για κάθε νεοσύλλεκτο διανοούμενο...).

Μετά από ένα μήνα σε αυτό το καθεστώς είχα τόσο μπουχτίσει χωρίς την οικογένειά μου που αποφάσισα να δραπετεύσω. Δεν ήταν δύσκολο, ο μόνος κίνδυνος ήταν να σε τσακώσουν: αρκούσε να βγάλεις το περιβραχιόνιο του Εβραίου και να βγεις μετά από το στρατόπεδο μαζί με τους Πολωνούς εργάτες. Παρόλα αυτά επειδή ήμουν νέος και άπειρος δεν ήθελα να χάσω τίποτα από τα πράγματά μου· είχα ένα ωραίο παλτό, ένα εξαιρετικό σεντόνι χρυσαφένιο το οποίο το είχα σώσει από την κρεβατοκάμαρα των γονιών μου και που ήταν το τελευταίο αντικείμενο που μας έμεινε από το παλιό μας διαμέρισμα. Έκανα λοιπόν ένα μεγάλο σάκο με όλα αυτά και βγήκα μαζί με αυτό το δέμα. Και πράγματι δεν το κατόρθωσα: στην έξοδο οι φύλακες του στρατοπέδου μου είπαν: «Τι κάνεις με όλα αυτά;» Κι έτσι άρπαξα μια άγρια κατσάδα και με βάλανε να σκάβω τους βόθρους. Ήταν πράγματι δύσκολο, μας έδερναν άγρια. Και έτσι λοιπόν μετά από τρεις μέρες την κοπάνησα χωρίς να κουβαλάω τίποτα αυτή τη φορά. Βγήκα από το στρατόπεδο σαν ένα λουλούδι, πήρα το τραμ και ξαναμπήκα μέσα στο γκέτο.

Αλλά αντίθετα από ότι περίμενα με υποδέχτηκαν πάρα πολύ άσχημα. Οι γονείς μου άρχισαν να μου λένε ότι είμαι ανίκανος, με κατηγορήσαν πολύ αυστηρά που έχασα το ωραίο μου παλτό και ότι την κοπά-

νησα από ένα από τα καλύτερα στρατόπεδα της Βαρσοβίας. Είναι αλήθεια ότι οι συνθήκες ήταν πολύ καλύτερες από όλα αυτά που γνώρισα στη συνέχεια. Μπορούμε να πούμε ότι είχαν εσωτερικεύσει τις αρχές των Ναζί; Πράγματι οι Ναζί είχαν κατορθώσει να δημιουργήσουν κυρίως στους ηλικιωμένους Εβραίους όπως ήταν οι γονείς μου την ψευδαίσθηση ότι όσο δουλεύαμε τόσο δεν απειλούμασταν. Ζούσα πολύ οδυνηρά αυτές τις κατηγορίες, χωρίς να αντιλαμβάνομαι ότι οι γονείς μου προσπαθούσαν να με προστατεύσουν από το θάνατο και είχαν εναποθέσει όλες τις ελπίδες τους σε αυτό το στρατόπεδο για να με κρατήσουν ζωντανό μέχρι το τέλος του πολέμου. Αλλά ένιωθα βαθιά απαξιωμένος και η ιδέα της αυτοκτονίας άρχισε να μου επιβάλλεται.

Αμέσως άρχισαν να ψάχνουν να βρουν κάποιο μέσο για να μου βρουν μια άλλη δουλειά. Ο παλιός μας ένοικος ο κύριος Brendel, ο οποίος είχε γίνει ένας αξιοζήλευτος συνεργάτης των Γερμανών, ήταν υπεύθυνος μιας πολύ σατανικής φάμπρικας: το μάζεμα και τη διαλογή, πριν σταλούν στη Γερμανία, όλων των αντικειμένων τα οποία βρισκόταν μέσα στα διαμερίσματα του γκέτο τα οποία είχαν αδειάσει από τους κατοίκους τους οι οποίοι είχαν μεταφερθεί στα στρατόπεδα και είχαν εξολοθρευτεί με αέριο. Αυτός ο καλός κύριος Brendel δεν έψαχνε τίποτα καλύτερο από το να εξυπηρετήσει με κάποιο τρόπο τους παλιούς του ιδιοκτήτες· επιπλέον με συμπαθούσε επειδή ήμουν καλόπαιδο, έπαιζα μπριτζ με τη γυναίκα του την ώρα που αυτός τα 'ριχνε στη γκουβερνάντα μου. Με δέχτηκε αμέσως. Όλος ο κόσμος με ζήλευε που βρήκα μια δουλειά τόσο «συμπαθητική» γιατί πολύ σπάνια μας δέχνανε και σε αυτές τις περιπτώσεις όχι πολύ, και επιπλέον μπορούσαμε πάντα να κλέψουμε κάτι. Με λίγα λόγια, από την αυγή μας έβαζαν στη σειρά και μας οδηγούσαν με κραυγές, μετρώντας μας και ξαναμετρώντας μας, μέχρι αυτό το “no man's land” το οποίο επίσης αποκαλούσαν «η περιοχή των αγρών». Ήταν σε αυτήν τη γειτονιά του παλιού γκέτο που είχε αδειάσει από τους κατοίκους της, όπου κρύβονταν οι Εβραίοι που δεν είχαν κάρτα διατροφής. Εκεί μερικά σπίτια χρησιμοποιούνταν ως μαγαζιά για τα αντικείμενα τα οποία είχαν κατάσχει οι Ναζί.

Η δουλειά μας είχε δυο στόχους. Μερικοί πήγαιναν στα άδεια σπίτια, όπου τα υπολείμματα της σούπας είχαν ξεραθεί στο πάτωμα, όπου η καμένη κατσαρόλα δεν ζεσταινόταν πια πάνω στη σβησμένη φωτιά, όπου τα ασπρόρουχα, τα πιατικά, τα παιχνίδια ήταν σκόρπια παντού μέσα στα σπίτια. Μαζεύαμε ό,τι δεν είχαν ήδη πάρει οι «ανεξάρτητοι» κλέφτες: τα έπιπλα, τα κρεβάτια, τις ντουλάπες, τα πιάτα και όλος αυτός ο θησαυρός φορτωνόταν σε καμιόνια τα οποία οδηγούσαν οι Γερμανοί. Άλλοι ασχολούνταν με τη διαλογή η οποία γινόταν μέσα σε αυτά τα «σπίτια μαγαζιά»: γέμιζαν ολόκληρα διαμερίσματα μόνο με τραπέζια, άλλα διαμερίσματα μόνο με κρεβάτια ή με καθρέφτες ή με κομοδίνα...

Αυτή η manía της διαλογής την οποία είχαν οι Ναζί έμεινε αργότερα στην ιστορία με τα μαλλιά του Άουσβιτς, με τις παντόφλες των παιδιών. Τη γνωρίσαμε εμείς με τα έπιπλα και με τα πιατικά. Ήμουν πολύ ευτυχισμένος να μάθω μετά τον πόλεμο ότι όλα αυτά δεν είχαν χρησιμεύσει σε τίποτα: με την εξέγερση του γκέτο όλα κάηκαν και πολύ λίγα εμπορεύματα έφυγαν για τη Γερμανία.

Υπήρχε για παράδειγμα ένα μαγαζί όπου δεν υπήρχαν παρά μόνο αυγά. Οι Εβραίοι είχαν το δικαίωμα να φάνε όσα αυγά θέλανε, πράγμα το οποίο ήταν μια αληθινή γιορτή, αλλά τους σκοτώνανε βέβαια αν τους βρισκανε ακόμα και με ένα μόνο αυγό όταν τους ψάχνανε μετά τη δουλειά. Διηγόντουσαν ότι ένας άντρας πέθανε επιτόπου αφού είχε φάει εξήντα αυγά, για αυτό συμβουλεύανε να μην τρώει κανείς περισσότερα από δεκαπέντε αυγά τη φορά.

Θα το ήθελα να μπουκωθώ με αυτόν τον τρόπο αλλά δεν δούλεψα ποτέ μου στα αυγά: δούλευα στο μαγαζί με τους καθρέφτες. Δεν έκανα απολύτως τίποτα, κρυβόμουν ανάμεσα στους καθρέφτες στο ένα ή στο άλλο δωμάτιο για να με αφήνουν ήσυχο. Αλλά ήταν παρόλα αυτά τρομερά αγχώδες, πέθαινα από τον φόβο μην τυχόν και ένας Ναζί με βρει να μην δουλεύω.

Η στιγμή που φοβόμουν περισσότερο ήταν αυτή που φτάναμε μπροστά στις πόρτες του γκέτο: οι περισσότεροι άνθρωποι είχαν κλέψει, ή ας το

πούμε καλύτερα είχαν επανακτήσει κάποιο πράγμα και οι φύλακες ανήγγειλαν ότι αν έβρισκαν κλεμμένα αντικείμενα θα τουφέκιζαν όλο τον κόσμο. Οπότε μια φορά – και εκεί έζησα ίσως την πιο καυτή ταπείνωση της ζωής μου – βρήκα μερικά χαρτονομίσματα τα οποία είχα κρύψει μέσα στο σλιπ μου. Ήταν βράδυ και ένας Ες-Ες με μαύρη στολή είχε σταματήσει το πλήθος των εργατών οι οποίοι έμοιαζαν με Bibendum³, ο καθένας είχε πάνω του τρία ρούχα, φούστες, παντελόνια και λοιπά... Ο Ες-Ες προχωρούσε με το σκύλο του και το μαστίγιό του και μετά τσακ!, με έβγαλε από τη σειρά. Μόνος ξαφνικά στην πολύ ήσυχη πλατεία, με τους προβολείς να είναι στραμμένοι πάνω μου (και για αυτό μου πήρε τόσο καιρό για να μπορέσω να τους αντέξω όταν σπούδαζα ιατρική), ήμουν υποχρεωμένος να γδυθώ τελείως αργά, ρούχο με ρούχο. Ο Ες-Ες με ανάγκασε να κατεβάσω το σλιπ μου και με μια μπατσούλα έριξε κάτω τα χαρτονομίσματα. Σκέφτηκα τότε ότι πρόκειται να με σκοτώσει και δεν ξέρω γιατί τον κοίταξα ίσια μέσα στα μάτια: αρκέστηκε στο να μου δώσει ένα χτύπημα με το μαστίγιο στο πρόσωπο. Ξαναντύθηκα και το τραγούδι των Εβραίων εργατών ξανάρχισε σπάζοντας αυτήν την τρομακτική ησυχία. Αυτή τη σκηνή την άντεξα με μεγάλη δυσκολία και δεν μπόρεσα να μιλήσω σε κανέναν για περισσότερο από τριάντα χρόνια...

Έπεσα πάνω στα περίφημα θερμαινόμενα κουταλάκια (και σε δυο βραστήρες) μερικές μέρες μετά. Ήταν ένας αληθινός θησαυρός αλλά φοβήθηκα, δεν τόλμησα να έρθω αντιμέτωπος με τους Γερμανούς, τα εγκατέλειψα όλα στο δρόμο στην είσοδο του γκέτο από το φόβο μήπως με ψάξουν. Αυτή η πράξη που δείχνει χωρίς μεγάλη σημασία, ενίσχυσε σε όλο της το μεγαλείο την περιφρόνησή μου για τον εαυτό μου, την εντύπωση ότι ηθικά ήμουν τόσο άσχημος όσο ήμουν και σωματικά.

Έτσι λοιπόν αποφάσισα να βάλω τέλος στη ζωή μου, γιατί ήμουν πεπεισμένος πια ότι ήμουν ένα όν αναχρονικό, κακοφτιαγμένο, ανάπηρο που δεν θα κατάφερε ποτέ να τα βγάλει πέρα στη ζωή του, ότι θα ήμουν πάντα ένα βάρος στους γονείς μου και αν οι γονείς μου πέθαι-

ναν θα ήμουν ένα βάρος για την κοινωνία, ότι δεν θα μπορούσα να βρω ποτέ μια γυναίκα που θα με αγαπούσε... Με λίγα λόγια όλες οι ιδέες που συνδέονται με την απώλεια της αυτοεκτίμησης, και τις οποίες βρίσκουμε στη βάση της κατάθλιψης των εφήβων. Και μεθοδικά σε μερικές μέρες πέρασα από όλα τα φαρμακεία του γκέτο (υπήρχαν ακόμη όσο περίεργο και αν ακούγεται αυτό) και στο καθένα από αυτά αγόρασα ένα φιαλίδιο Gardépal (που ήταν το πιο γνωστό από τα βαρβιτουρικά) το οποίο πουλιόταν την εποχή εκείνη χωρίς συνταγή: δεν το χρησιμοποιούσαμε ως θεραπεία της επιληψίας μα πολύ απλά σαν υπνωτικό και οι Εβραίοι το χρησιμοποιούσαν πάρα πολύ γιατί τα βράδια με αϋπνία ήταν πάρα πολύ συχνά. Ένα πρωί πολύ νωρίς όταν οι γονείς μου πήγαν να δουλέψουν αφήνοντάς με μόνο γιατί δεν είχα πια δουλειά, κατάπια ογδόντα δισκία του Gardépal χωρίς βότκα, χωρίς να μεθύσω. Θυμάμαι πάρα πολύ καλά αυτό που ένιωσα, συγχρόνως την απόλαυση, τη θλίψη, τη ζωή που φεύγει μπρος από τα μάτια μας και αυτό το πολύ αργό συναίσθημα να βυθίζομαι μέσα στο τίποτα. Και μετά ως εκ θαύματος ξύπνησα. Πίστευα ότι ήμουν στον παράδεισο ή στην κόλαση αλλά δεν ήμουν ούτε στο ένα ούτε στο άλλο, ήμουν περιτριγυρισμένος από την οικογένειά μου. Ένας συνάδελφος των γονιών μου από τον οποίον είχα ζητήσει να πάει να ψάξει κάτι στο διαμέρισμά μας είχε χτυπήσει την πόρτα: φυσικά δεν είχα ανοίξει, γιατί ήμουν ήδη σε κώμα. Όπως του είχαν πει: «Ο μικρός είναι στο διαμέρισμα, θα σας ανοίξει», ο άνθρωπος σκέφτηκε (πράγμα που δείχνει και τις συνθήκες ζωής μέσα στο γκέτο): εάν δεν ανοίγει σημαίνει ότι έχει πεθάνει. Έδωσε μια κλωτσιά στην πόρτα που δεν ήταν πολύ ανθεκτική γιατί μέναμε σε ένα διαμέρισμα προλεταρίων, μπήκε και με βρήκε στην κατάσταση που φαντάζεται κανείς... Ξύπνησα τρεις μέρες μετά. Και εδώ φτάνουμε στα κίνητρά μου να γίνω ψυχίατρος –και μάλιστα ψυχίατρος εφήβων.

Είχε παραμείνει στο γκέτο της Βαρσοβίας ένας μόνο ψυχίατρος από τον οποίο θα μπορούσε κανείς να ζητήσει βοήθεια αυτόν το Δεκέμβριο του 1942. Αυτός ο ψυχίατρος ήταν μαθητής του μεγάλου γιατρού Flatau – μπορεί να ήταν και ο ίδιος ο Flatau, δεν θα το μάθω ποτέ. Αυτό

που θυμάμαι, είναι ότι ήταν πάρα πολύ εντυπωσιακός... Αυτός ο σπουδαίος άνθρωπος έδωσε τους γονείς μου αμέσως, με κράτησε μόνο μαζί του και μου μίλησε, μου μίλησε, μου μίλησε ή του μίλησα, του μίλησα, δεν θυμάμαι πια ποιος μίλησε περισσότερο σε ποιον. Αυτό που θυμάμαι είναι ότι μπόρεσα να του διηγηθώ όλα όσα ήθελα να κάνω στη ζωή μου: να πάω στη Γαλλία, να μάθω γλώσσες και μετά να σπουδάσω ιατρική... Και αυτός ο τύπος κατόρθωσε, δεν ξέρω με ποιόν τρόπο, να με πείσει για κάτι που δείχνει να είναι πάρα πολύ απλό, αλλά το οποίο ήταν για μένα μια πραγματική αποκάλυψη, δηλαδή ότι οι συνθήκες στις οποίες ζούσαμε εκεί στο τέλος του 1942 μέσα στο γκέτο της Βαρσοβίας ήταν συνθήκες ζωής που θα έπρεπε να τις θεωρήσουμε ανώμαλες, και όταν θα τελείωνε αυτός ο πόλεμος δεν θα υπήρχαν παρά μόνο δυο πιθανότητες: ή θα είχαμε όλοι σκοτωθεί από τους Γερμανούς και σε αυτήν την περίπτωση δεν υπήρχε κανένας λόγος να στενοχωριέται κανείς ή η Γερμανία θα είχε χάσει τον πόλεμο, πράγμα για το οποίο ήμασταν όλοι πεπεισμένοι, και σε αυτήν την περίπτωση η ζωή μου θα ήταν τελείως διαφορετική. Σε αυτή τη ζωή η οποία θα άρχιζε μετά τον πόλεμο και θα ήταν μια αληθινή ζωή, όπως ήταν αληθινή η ζωή πριν από τον πόλεμο, την οποία δεν γνώριζα καλά γιατί ήμουν πολύ μικρός, σε αυτή τη ζωή του μέλλοντος που θα ήταν πια φυσιολογική, ένα αγόρι σαν και εμένα, με τα χαρίσματά μου, τις ικανότητές μου, τα ενδιαφέροντά μου, τις χάρες μου και δεν ξέρω τι άλλο, θα ήταν ένα άτομο που θα είχε αξία, που θα τα κατάφερε καλά και που δεν θα ήταν βάρος για κανέναν.

Το αποτέλεσμα ήταν ότι μετά από αυτήν την ημερομηνία δεν ξαναέκανα απόπειρα αυτοκτονίας. Επίσης συγκράτησα την ιδέα ότι η παρεμβάση αυτού του μεγαλοφυούς ψυχιάτρου με είχε αποτρέψει για πάντα από κάτι τέτοιο.

Να γιατί ασχολούμαι με εφήβους και ειδικά με εφήβους που είναι αυτοκτονικοί. Να επίσης λοιπόν πώς απέκτησα την πολύ βαθιά πεποίθηση ότι μπορούμε όχι να γιατρέψουμε ή να θεραπεύσουμε, αυτές ήταν λέξεις πάρα πολύ πολύπλοκες για μένα, πολύ διανοουμενίστικες, αλλά

να αποτρέψουμε έναν αυτοκτονικό από το να αυτοκτονήσει· ότι είναι δυνατόν με μια μόνο συνεδρία, με μια μόνο λέξη που ανοίγει μια κλειδαριά μέσα στην ψυχή ενός νέου ανθρώπου, μπορούμε να προκαλέσουμε αρκετές αλλαγές για να μην θέλει πια να αυτοκτονήσει και να μπορούσει να ξαναβρεί την όρεξη της ζωής.

Σήμερα που έχω ξεπεράσει τα εβδομήντα χρόνια, με τον αριθμό των νέων ανθρώπων που έχω γνωρίσει, ξέρω ότι αυτή η ιδέα ήταν απλοϊκή και συχνά λανθασμένη: δεν μπορούμε να γιατρέψουμε με μια μόνο συνεδρία παρά μόνο τους νέους που αποπειρώνται να σκοτωθούν για λόγους απλά περιστασιακούς και των οποίων η προσωπική ψυχική δομή είναι σχετικά υγιής και όχι καταθλιπτική. Δεν μπορούμε να γιατρέψουμε με μια μόνο συνεδρία ότι έχει καταστραφεί από μια κακή σχέση με το περιβάλλον το πιο κοντινό και αυτό συμβαίνει συχνά από τη στιγμή της γέννησης και μετά, και ακόμη χειρότερα, αν κάτι οφείλεται σε έναν ανεπαρκή εγκεφαλικό εξοπλισμό ή σε ένα διαταραγμένο εγκεφαλικό σύστημα. Όμως αυτή η λανθασμένη ιδέα ότι μπορούμε να θεραπεύσουμε γρήγορα ένα χαμένο έφηβο, έναν έφηβο αυτοκτονικό, σίγουρα υπήρξε μια από τις βασικές ρίζες της αφοσίωσής μου στην ψυχιατρική.

Η κλίση μου προς την ιατρική, αυτή ήταν πολύ πιο πρόωμη. Αν αργότερα όταν έγινα ψυχίατρος ποτέ δεν εγκατέλειψα τη βιολογική άποψη για τα πράγματα, αυτό έχει να κάνει όχι μόνο με την άρνησή μου να δεχτώ μια αναγωγιστική άποψη για τον ανθρώπινο ψυχισμό⁴ αλλά και με ένα ενδιαφέρον για τη βιολογία το οποίο, όπως και η επιθυμία να γίνω γιατρός, υπάρχει μέσα μου από την παιδική ηλικία. Αυτή η κλίση δεν ήταν αυστηρά προσωπική και κρυφή, όπως για πολύ καιρό παρέμεινε η επιθυμία μου να γίνω ψυχίατρος, αλλά ήταν τελείως προ-προγραμματισμένη κατά κάποιο τρόπο ήδη πριν από τη γέννησή μου. Είμαι πεπεισμένος ότι όταν η μαμά μου και ο μπαμπάς μου έκαναν έρωτα το 1924 δεν σκεφτόταν όπως ο Ιώβ στη Βίβλο «ας είναι ένα αγόρι» αλλά «ας είναι ένας γιατρός».

Από τις δυο μεριές της οικογένειάς μου υπήρχαν ήδη στρατοί από εμπόρους και ακόμη από δικηγόρους τους οποίους ο πατέρας μου ελάχιστα εκτιμούσε. Αντίθετα δεν υπήρχε ούτε ένα γιατρός αλλά η ιατρική ήταν το μόνο επάγγελμα που άξιζε αυτήν την ονομασία σύμφωνα με τον πατέρα μου. Δεν ξέρω πόσες φορές τον είχα ακούσει να μου επαναλαμβάνει: «Πρώτον θα βοηθάς τους ανθρώπους, δεύτερον θα σε σέβονται, θα σε αγαπούν» ή ακόμη: «Θα πρέπει οι άνθρωποι να λένε: “αυτός είναι ένα καλός γιατρός! Είναι ένας Tomkiewicz!”»

Ήδη από την πιο τρυφερή μου ηλικία όλα ήταν έτοιμα για να μπορώ να εσωτερικεύσω αυτή την επιθυμία των γονιών μου. Πρέπει πρώτα να αποκαλύψω μια αλήθεια που είναι αρκετά δύσκολο να παραδεχτεί κανείς: Η παιδική μου ηλικία ήταν ευτυχισμένη. Αυτό μου έγινε φανερό με έναν τρόπο που ήταν όλο και πιο εκτυφλωτικός όσο έβλεπα τους ασθενείς μου. Τα παιδιά του Vitry οπωσδήποτε⁵, αλλά επίσης τους νέους και τους λιγότερο νέους τους οποίους παρακολουθούσα σε ψυχοθεραπεία. Η παιδική μου ηλικία ήταν ευτυχισμένη ακόμη και αν οι αναμνήσεις μου είναι σχεδόν πάντα δυσάρεστες αναμνήσεις, αντίθεσης, μαλωμάτων, καυγάδων μέσα από τους οποίους πίστευα ότι με καταπιέζουν, ότι με έδεχνε άδικα ο αδερφός μου, η αδερφή μου, οι γονείς μου, με λίγα λόγια ότι ήμουν ένα δυστυχισμένο μικρό θύμα μιας οικογένειας η οποία ολόκληρη είχε συνασπιστεί εναντίον μου... Αλλά αν μετρήσουμε την ευτυχία ενός παιδιού με μέτρο τα συναισθήματα και την αγάπη τα οποία είχε απολαύσει πρέπει παρόλα αυτά να πούμε την αλήθεια: λίγα παιδιά ήταν τόσο επιθυμητά και τόσο αγαπητά όσο ήμουν εγώ.

Γεννήθηκα αργοπορημένα – με δέκα χρόνια διαφορά ανάμεσα σε μένα και τον πρωτότοκο αδερφό μου – πολύ γλυκά, στο κρεβάτι των γονιών μου, σε ένα πελώριο σπίτι πέντε ορόφων και τεσσάρων κλιμακοστασιών το οποίο βρισκόταν στο νούμερο 11 της διάσημης παρόλο που ήταν μικρή οδού Graniczna⁶. Ο πατέρας μου ήταν τότε στο αποκορύφωμα της οικονομικής του ισχύος η οποία άρχισε να καταρρέει το 1929 με

το κραχ της Wall Street και μόλις είχε αγοράσει ένα πολύ μεγάλο ακίνητο προς εκμετάλλευση στο νούμερο 52 της οδού Leszno, όπου μετακομίσαμε αργότερα. Με υποδέχτηκαν μέσα στη χαρά. Ο οικογενειακός μύθος έλεγε ότι την ένατη μέρα της ύπαρξής μου, όταν μου έκοψαν την ακροποσθία υπήρχαν εξακόσιοι καλεσμένοι και η σαμπάνια έρρευε, αλλά επειδή υπήρχε μια τάση υπερβολής στην οικογένειά μου πιστεύω ότι πρέπει να υπήρχαν το πολύ τριακόσια άτομα.

Ήμουν ένα παιδί τόσο «λαπάς» και αδέξιο που έλεγαν συχνά ότι είχα δυο αριστερά χέρια, αλλά ήμουν ιδιαίτερα πρώιμος στη γλώσσα. Πολύ νωρίς άκουσα το αστείο ότι έπρεπε μια μέρα να γράψω το χρυσό βιβλίο των *chochmés*⁷ που έβγαιναν από το στόμα μου, το στόμα του αξιολάτρευτου μικρού παιδιού που ήμουν, χαϊδεμένο και καλυμμένο με φακίδες. Ήμουν ένα *Wunderkind*⁸ και έπρεπε να κρατήσω ψηλά τη σημαία του παιδιού θαύματος. Με δείχνανε λίγο σαν ένα σοφό πίθηκο πράγμα που έκανε τον αδερφό μου και την αδερφή μου να ζηλεύουν πολύ, κυρίως ο αδερφός μου με χτυπούσε μόλις οι ενήλικοι γυρνούσαν την πλάτη.

Αυτός ήταν περισσότερο σιωπηρός και δεν έδειχνε την έξυπνάδα του η οποία παρόλα αυτά δεν είχε τίποτα να ζηλέψει από τη δική μου. Ήταν φοιτητής στην Πολυτεχνική Σχολή η οποία προοριζόταν αποκλειστικά για τους πιο έξυπνους μαθητές και πολύ συχνά αρνούνταν τους Εβραίους υποψήφιους, αλλά αυτός δεν έκανε ποτέ τον έξυπνο. Περνούσε τόσο απαρατήρητος που δεν έχω ούτε τη φωτογραφία του και ζω αυτή την ολοκληρωτική εξαφάνιση μετά τον πρώιμο θάνατό του το 1943 σαν μια τραγική αδικία. Βρήκα τις φωτογραφίες των γονιών μου από την αδερφή μου έχω πάρα πολλές γιατί επιβίωσε· από τον αδερφό μου ούτε μια. Το μόνο πράγμα που παραμένει από αυτόν είναι το μικρό του όνομα, Victor, και το χαϊδευτικό του, Witek, το οποίο η αδερφή μου χάραξε με χρυσά γράμματα στη μαύρη πέτρα του τάφου της στο Λονδίνο με όλα τα ονόματα των νεκρών της οικογένειάς μας που έμειναν χωρίς τάφο. Εκεί θα πάνε και οι δικές μου οι στάχτες όταν θα αποτεφρωθώ.

Μόλις έμαθα να διαβάζω, πέντε χρονών, είχα μια συνδρομή στη *La Petite Revue*, που διάβαζα κάθε Παρασκευή με πάθος. Αυτό το περιοδικό ήταν γραμμένο από παιδιά και το διεύθυνε ο μεγάλος Korczak⁹ ο οποίος ήταν ήδη ένα παράδειγμα καλού γιατρού στην οικογένειά μου. Τον γνώριζα πάντα σαν ένα είδος Ιδανικού του Εγώ και δεν πρέπει να προκαλεί εντύπωση ότι ένιωσα την ανάγκη αργότερα να του επιστρέψω λίγα από αυτά που του χρωστούσα.

Λίγο καιρό μετά η οικογένειά μου με πολύ επιδεξιότητα μου αγόρασε βιβλία εκλαΐκευσης της ιατρικής: θυμάμαι ένα από αυτά το οποίο λεγόταν *Οι Κνηγγοί των μικροβίων* το οποίο είχε μεταφραστεί από τα ολλανδικά ή τα γαλλικά. Όταν ήμουν εννέα ως δέκα χρονών γνώρισα τον Spallanzani, τον Pasteur, τον Koch... και στην ηλικία των δέκα χρονών ήθελα να σπουδάσω ιατρική κυρίως για να ανακαλύψω ένα καινούριο μικρόβιο ή για να σώσω την ανθρωπότητα από κάποια εξωτική επιδημία. Δεν έβλεπα άλλο πεπρωμένο για μένα από το να είμαι γιατρός και αυτή η ιδέα να θεραπεύω τους ανθρώπους με σημάδεψε τόσο βαθιά που δεν με εγκατέλειψε ποτέ.

Το 1941 είχα το απολυτήριο του Λυκείου το οποίο το απέκτησα στην παρανομία μέσα στο γκέτο της Βαρσοβίας. Κάθε διδασκαλία τιμωρούνταν με θάνατο ήδη από το Δεκέμβριο του 1939, οι χριστιανοί είχαν δικαίωμα να πάνε στο δημοτικό, οι εβραίοι δεν είχαν δικαίωμα σε τίποτα. Παρόλα αυτά, παράδοξο της ιστορίας, οι Γερμανοί είχαν επιτρέψει μέσα στο γκέτο το 1941 κάποια σχολεία «επαγγελματικά». Ένα από αυτά τα σχολεία προοριζόταν επίσημα για να εκπαιδεύσει επαγγελματίες για τον αγώνα ενάντια στον εξανθηματικό τύφο: μετατράπηκε στην πραγματικότητα σε μια εξαιρετική ιατρική σχολή ημι-παράνομη. Ο επίσημος στόχος ήταν να δημιουργηθούν ένα είδος υπο-νοσοκόμων για να πολεμήσουν την επιδημία, να μάθουν να αναγνωρίζουν τις ψείρες, να γνωρίζουν τα μικρόβια του τύφου, να απολυμαίνουν τα ρούχα και να περνάνε από ντους τον πληθυσμό. Στην πραγματικότητα αποτελούσε ένα πρώτο έτος ιατρικής πολύ υψηλού επιπέδου του οποίου η διδασκαλία μου χρησίμευσε για πολλά χρόνια όταν σπούδαζα στη Γαλ-

λία. Θυμάμαι κυρίως δυο από τους καθηγητές μας που με έχουν πολύ σημαδέψει: και οι δυο ήταν Εβραίοι που είχαν εκχριστιανιστεί. Ο καθηγητής Zweibaum, ένας μεγάλος ιστολόγος, άνθρωπος εξαιρετικής ευγένειας. Ο άλλος, που ήταν ακόμη πιο διάσημος, ο καθηγητής Hirschfeld – που ήταν βοηθός του Landsteiner που πήρε το βραβείο Νόμπελ για την ανακάλυψή του των ομάδων αίματος –, ήταν ένας τύπος τελείως εκκλησιαστικός, ένα φαινόμενο. Εβραίος που είχε γίνει Καθολικός, είχε υποχρεωθεί από τους Ναζί να έρθει να ζήσει μέσα στο γκέτο. Ήταν ένας καθηγητής χωρίς όμοιό του και διάβασα με πολύ πάθος μετά τον πόλεμο την αυτοβιογραφία του που δημοσιεύτηκε στην Βαρσοβία το 1946.

Για να μιλήσω καθαρά δεν έμπαινε κανένα θέμα ψυχιατρικής για μένα εκείνη την εποχή· είχα πολύ περισσότερο όρεξη να ασχοληθώ με την έρευνα στη βακτηριολογία ή στην επιδημιολογία, με τις λοιμώδεις νόσους σε μακρινές χώρες, λίγο όπως κάνουν σήμερα οι Γιατροί χωρίς Σύνορα...

Αυτή η σχολή ιατρικής ήταν εκκλησιαστική: κατά τη διάρκεια ενός χρόνου μάθαμε ανατομία με λατινική ορολογία, πράγμα που πολύ διευκόλυνε τις σπουδές μου στη Γαλλία, μάθαμε στοιχεία ανοσολογίας, ιστολογίας και φυσιολογίας. Δεκαέξι χρονών είχα αρχίσει να κάνω εκτομές, πράγμα που μου έφερνε ναυτία. Αλλά ήταν πολύ λιγότερο δύσκολο για ένα νεαρό σαν και εμένα που ζούσε μέσα στο γκέτο και ήταν εξοικειωμένος με το θάνατο από ότι είναι σήμερα για το μέσο φοιτητή, ή ακόμη χειρότερα για τον φοιτητή της δεκαετίας του '50, ο οποίος έπρεπε να περάσει πολλές ώρες τη βδομάδα ανοίγοντας αποξηραμένα πτώματα που μύριζαν φορμόλη. Θυμάμαι φοιτητές που λιποθυμούσαν. Το 1941, περνούσαμε δίπλα από τα πτώματα, περνούσαμε από πάνω τους από το πρωί μέχρι το απόγευμα. Άνθρωποι πρησμένοι από τα οιδήματα του λιμού. Εκείνη την εποχή δεν ήξερα ακόμη τον επιστημονικό όρο αλλά ήξερα καλά το πράγμα αυτό, έβλεπα τους νεκρούς κάθε μέρα. Και μια και τα φρέσκα πτώματα τα οποία κόβαμε ήταν αυτά των νεκρών από πείνα μέσα στους δρόμους – δεν ανατέμναμε ποτέ την «κα-

λή» κοινωνία του γκέτο – αυτές οι νεκροψίες δεν με επηρέαζαν και πάρα πολύ. Ήταν σχεδόν μια διανοητική άμυνα απέναντι στον καθημερινό τρόπο του θανάτου: μετατρέποταν σε ένα αντικείμενο επιστημονικής έρευνας, ένα αντικείμενο μάθησης. Λάτρευα αυτά τα «εργαστήρια», πήγαινα με πολύ καλή διάθεση και δεν έχω χάσει ούτε ένα από αυτά.

Και για όλα αυτά επίσης θα έπρεπε να έχω μιλήσει με τον ψυχίατρο «μου»: αυτός ο διάλογος θα μπορούσε να είναι τόσο πλούσιος... Και αν έχω γίνει και εγώ ψυχίατρος είναι επίσης για να μπορέσω να επιστρέψω στους άλλους αυτό που πήρα από αυτόν τον άνθρωπο· είναι ένα από τα πιο ισχυρά κίνητρα που αναγνωρίζω στον εαυτό μου. Είχα μια οφειλή απέναντί του: είχε ξαναβάλει την επιθυμία της ζωής στο χαμένο και αυτοκτονικό έφηβο που ήμουν. Του οφείλω χωρίς καμία αμφιβολία ένα μέρος της ατρωσίας μου στη συνέχεια κατά τη διάρκεια του πολέμου: έπρεπε να επιζήσω, να ολοκληρώσω μια αποστολή, να γίνω γιατρός...

Αλλά αυτή την ατρωσία νομίζω ότι την απέκτησα κυρίως λίγο αργότερα, όταν πήδηξα από το τρένο και οι γονείς μου συνέχισαν το δρόμο και μεταφέρθηκαν στα στρατόπεδα του θανάτου. Εκεί, ίσως σαν μια κίνηση ασυνείδητη αλλά άμεση, εσωτερίκευσα την επιθυμία του πατέρα μου ο οποίος επέμενε να γίνω γιατρός. Και μετά από αυτήν τη στιγμή δεν υπήρχε περίπτωση να πεθάνω κατά τον πόλεμο. Νομίζω ότι αυτή η ολοκληρωτική συμφωνία με την επιθυμία του έπαιξε μεγάλο ρόλο στη δύναμη που βρήκα από το Μάιο του 1943 να επιζήσω κρυμμένος σε Πολωνούς και στη συνέχεια στο στρατόπεδο συγκέντρωσης.